

vin totuusrelativismi edellä auttaisi huolimattontakin lukijaa ymmärtämään, mistä on kysymys. Esimerkkejä olisi muitakin.

Samalla totean minkälaiseen kritiikkiin kirja minusta ei anna aiheita: sellaiseen jota Juha Kuisma esitti Aamulehdessä 16.7.87. Sinänsä asiallisuuteen pyrkivässä arvostelussaan hän intoutui lopulta kirjoittamaan "ankaraksi puutarhuriksi" lipsahtelemisesta, "rusikoiduista 'väärinajatteliijoista'", "besserwisseröinnistä" jne.; kovin asenteellisia sanontoja siis. Mikäli nuo määreet soveltuvat kuvaamaan JH:n ja VO:n tapaa kirjoittaa - minkä kyllä kiistan - silloin ne kuvaavat yhtä hyvin Kuisman omaa arvostelijan työtä. Mitään periaatteellista eroahan ei ole sen välillä, että JH & VO tässä kirjassaan yrittävät esittää omia perusteltuja kriittisiä kantojaan joihinkin teksteihin ja Kuisma tekee samaa Aamulehdessä.

* * *

Puheena olevan kirjan eksplisiitti anti tiedotusopille ei ole suuri, mutta implisiitti anti on. Se vain on teoksesta löydettävä.

Joissakin kohdin kirjoittajat tulevat mitä kiintoisimpien viime vuosien tiedotusopillisesta keskustelusta tuttuun teemojen äärelle, mutta eivät kuitenkaan astu niihin sisään. Esimerkiksi soveltuu filosofian katoaminen yhteiskuntatieteistä (s. 273-274). Tuohon taikurin temppuun liittyy tieto-opillisen pohdiskelun halveksiminen joukkotiedotuksen, jopa journalismin kysymyksissä. Kukaan ei ole kyennyt perustelevaan sitä, miten mukaan joukkotiedotuksen, jopa journalismin ongelmat ratkaisivat pelkällä sosiologialla - sosiologistista determinismiäkö? - kun kukaan taas ei tietojeni mukaan ole edes väittänyt, että ne ratkaisivat pelkällä filosofialla, esim. tieto-opilla. Molempia tarvitaan. JH:n ja VO:n eksplisiitti kanta asiaan olisi ollut kiintoisa lukea.

Kirjoittajien Dan Steinbockin väitöskirjaan kohdistama kritiikki (s. 234-239) ansaitsee huomiota.

* * *

Ihmistieteen valtavirtauksista "positivisimi" heikkenee. Se ei ainakaan enää elä oman täydellisyytensä tunnossa eikä esiinny kovinkaan aggressiivisesti. Toisin on nousussa olevan "elämänfilosofian" laita.

JH & VO kulkevat vastavirtaan ja maksavat siitä hinnan esim. siinä muodossa, että moni tuskin lukee heidän kirjaansa, saati keskustelee siitä. Toisinajattelevien tarpeellisuuden me kai kuitenkin aavistamme, siis juuri niiden toisinajattelevien joiden ilmaantumista enempiä kuin ideoitakaan ei riitä selittämään mekanistinen ajatusmuotokonseptio eikä muu sosiologistinen determinismi.

Pertti Hemänus

Televisio ja lapset

DORR, Aimée. Television and Children. A Special Medium for a Special Audience. Beverly Hills, CA: Sage, 1986. 160 s.

Kirjansa alaotsikon mukaisesti Dorrin analyysin lähtökohtana on, että televisio eroaa monessa suhteessa kaikista muista joukkotiedotusvälineistä: kaikissa talouksissa on televisio, useissa montakin, kaikki pitävät televisiosta, kaikki puhuvat siitä ja sen lähettämistä ohjelmista. Edelleen, koska televisio viestittää "asiansa" useamman aistin välityksellä kuin muut mediat, sen käyttö on helpompaa verrattuna muihin joukkotiedotusvälineisiin. Television vaikutus nykyajan ihmisen elämään on siten hyvin suuri.

Kirjan keskeinen teema on television ja lapsen välinen interaktio. Dorrin perusajatuksena on, monien muiden TV-tutkimusten parissa pitkään työskennelleitten tutkijoiden (esim. Himmelweit et al., 1958; Schramm et al., 1961) lailla, että lapsi on käsitettävä aktiiviseksi

osanottajaksi pohdittaessa television merkitystä hänen elämäänsä. Aiheesta on kirjoitettu runsaasti aiemminkin. Se, mikä tekee Dorrin kirjasta erilaisen ja lukemisen arvoisen, on kirjailijan pyrkimys kokonaiskuvan luomiseksi television ja lapsikatselijan suhteesta, asettamatta raporttiinsa positiivisia tai negatiivisia arvolatauksia tai henkilökohtaisia mielipiteitään. Saattaa olla, että kirja on jopa kärsinyt tästä liiallisesta objektiivisuuden pyrkimyksestä. Tarkoiton tällä sitä, että kirjailija on ollut pakotettu ottamaan mukaan kaiken mahdollisen aina lasten kasvatuksesta televisiotekniikan vaatimiin taloudellisiin resursseihin.

Televiisiolla on erittäin keskeinen merkitys lapsen elämälle (vrt. Comstock et al., 1978; Dorr, 1980; Gerbner & Gross, 1980; McQuail, 1984). Lapsi käyttää televisiota mm. informaation hankintaan, sosiaaliseen interaktioon (tai siitä kieltäytymiseen), ajanvietteenä sekä persoonallisen identiteettinsä rakennaineiksina, luomaan asenteita ja antamaan käyttäytymismalleja (vrt. McQuail, 1984). Tärkeimpänä Dorr pitää tutkimusta siitä, miten lapsi tulkitsee näkemäänsä. Vasta katselija luo lopullisen merkityksen television ohjelmalle tai vaikkapa vain mainokselle. Siksi television merkityksen ymmärtämisen lapsen elämälle on pohjaututtava niiden prosessien ymmärtämiseen, joiden avulla lapsi "luo" television sanomalle oman yksilöllisen (ja/tai yhteisen) merkityksensä. Lapsi on utelias ja innokas oppimaan uutta. Koska lapsella kuitenkin on epätäydellinen tieto fyysisen ja sosiaalisen maailman kaikista aspekteista, on luonnollista, että katselulla on myös vaikutusta lapseen. Tärkeimpänä seuraamuksena Dorr mainitsee, että lapsi ei joko ymmärrä ollenkaan näkemäänsä tai ymmärtää epätäydellisesti/väärin, puuttuvista taustatiedoistaan johtuen. Toiseksi, lapsi hyväksyy oikeana informaation jopa mainoksetkin ja hän arvioi näkemäänsä huomioimatta esim. tarkoitusta ja motiiveja ohjelman esittäjälle toiminnalle.

Dorr ei hyväksy käsitystä, että television katselu olisi lapselle passiivista toimintaa. Mikäli lapsi aikoo luoda merkityksen hänelle esitetyistä auditiivisista ja visuaalisista ärsykkeistä, hänen on oltava aktiivinen vastaanottaja. Tässä

prosessissa lapsella on apunaan jo olemassaolevat informaation prosessoinnin skeemansa. Tältä pohjalta lapsi integroi palasia, luo tunteita ja motiiveja näkemilleen hahmoille. Ymmärrettävän kokonaisuuden syntymiseen vaikuttavat informaation prosessointi-, sen tulkinta- ja evaluaatiotapahtumat kompleksisena kokonaisuutena. Esimerkiksi, jos lapsi on itse ollut syntymäpäiväkutsuilla, hän tulkitsee televisiossa näkemäänsä juhliä tältä pohjalta. Se, miten hyvin sisältö sitten lopulta ymmärretään, riippuu Dorrin mukaan (vrt. myös Dorr, 1980) yhtäläisyyksistä katselijan ja hänen elämäkokemustensa sekä ohjelman sisällön välillä, katselijan kiinnostuksesta ja tarpeista, katselijan iästä ja tietenkin myös sisällön ominaisuuksista. Aihetta on tutkittu runsaasti (esim. Leifert & Roberts, 1972; Noble, 1975). Tosin suhde katsojan kokonaispersoonallisuuden ja katsotun materiaalin ominaisuuksien välillä on eräiden tutkijoiden mukaan (Eysenck & Nais, 1980; Gunter, 1983) liian vähän tutkittua aluetta.

Jo Dorrin suppea katsaus alan tutkimuksiin vakuuttaa lukijan siitä, miten suuressa määrin lapsikatselija todellakin ymmärtää väärin tai ei ollenkaan aikuiselle tarkoitettua ohjelmaa. Tosin on olemassa täysin päinvastaisiakin väitteitä, joihin Dorr ei puutu lainkaan. Esim. Root (1986, 17) on sitä mieltä, että lapset laboratorion ulkopuolella tietävät, että eri ohjelmilla on eri tarkoitukset. He ymmärtävät eron television uutisissa esitetyn tai suosikkisarjassa nähdyn autokolarin välillä. Uutisissa on kyseessä todellinen kuolema, kun taas Rootin (1986) mukaan jokainen viisivuotiaskin ymmärtää, ettei suosikkisarjan sankari kuole, se on sula mahdottomuus. Jos asia todella olisi näin, ei Dorrin olisi tarvinnut käyttää runsaasti tilaa kirjassaan lapsen ymmärtämisprosessin kuvaamiselle.

Katsauksensa siitä, miten tiedotusvälineet sitten vaikuttavat lapseen, Dorr aloittaa Platonin Valtioista ja Verdin Rigoletton pannaanjulistamisesta. Hän ei voi myöskään välttää erilaisten tutkimusasetelmien esiintuomista ja niiden arvioimista. Muun alan kirjallisuuden tavoin (esim. Himmelweit et al., 1958, Morgan & Gross, 1982) hän kommentoi puutteita ja etuja sekä laboratoriotutki-

muksissa että laajoissa kenttätutkimuksissa. Teoreettiset mallit, joilla katselun vaikutuksia selitetään, Dorr jakaa kahteen ryhmään, niihin, joissa pääpaino on lapsessa ja hänen reaktioissaan sekä niihin, jotka painottavat katseltavaa ainesta. Mallit, jotka hän esittää, voisi muuten lukea mistä tahansa alan teoksesta. Samaa voisi sanoa kaikista niistä muuttujista, joita tavallisesti pidetään tärkeinä puhuttaessa filmatun materiaalin vaikutuksista lapsikatselijaan. Esimerkkinä vaikutustutkimuksesta Dorr mainitsee väkivaltatutkimukset, joita hän referoi hyvin pinnallisesti. Esimerkkeinä käydyistä, positiivista kantaa edustavista tutkimuksista (Lefkowitz et al., 1972) olisi ollut saatavilla huomattavasti tuoreempaan materiaalia, esim. Huesmanin ja Eronin (1986) julkaisema kirja sekä samasta tutkimuksesta kirjoitetut lukemattomat artikkelit alan julkaisuissa. Negatiivista kantaa edustavista tutkimuksista Dorr mainitsee myös vain yhden ainoan (Milavsky et al., 1982). Syynä suppeaan valintaan on ilmeisesti se, että Dorr perustaa arviointinsa väkivallan mahdollisista haitallisista vaikutuksista Freedmanin (1984) kritiikkiin edellämääntutkijaryhmien tuloksista. Freedmanin (1984) vaikutustutkimusten kritiikkiin olisi voinut ja kannattanut paneutua syvällisemminkin.

Ei ole pystytty osoittamaan, että television katselu vaikuttaisi voimakkaammin tiettyyn lapsityyppiin (vrt. Dorr & Kovaric, 1980). Ei myöskään, että televisio olisi erityisasemassa opettajana. Pääsanoma opitaan yhtä hyvin kaikista medioista. Jos lapsi lukee dinosauruksista, hän oppii faktoja dinosauruksista ja lukemaan paremmin, ts. käyttämään painettua tekstiä informaation lähteenä. Jos lapsi sensijaan katselee televisiosta ohjelman dinosauruksista, hän oppii faktoja dinosauruksista ja katseluun keskittymistä, ts. informaation hankkimista audiovisuaalisen materiaalin avulla. Televisio saattaa eräiden tutkijoiden (esim. Salomon, 1983; 1984) mukaan ohjata helppoon informaation hankintaan. Tämä puolestaan saattaa olla pelkästään etu tulevaisuuden yhteiskunnassa, informaation nopean lisääntymisen johdosta. Tosin vain siinä tapauksessa, että hyvää lukutaitoa ei pidetä itseisarvona.

Katselututkimuksille, tutkimuksille siitä, kuka katselee, mitä katselee, milloin ja kuinka paljon, Dorr on myös omistanut kokonaisen luvun kirjassaan. Hänen keskeisin kysymyksensä on, mistä ne, jopa kolme-neljävuotiaat USA:laislapset, jotka käyttävät neljäkin tuntia päivässä television katseluun, ottavat tähän tarvittavan ajan. Osa otetaan ulkoilusta ja osa kotitehtäviltä mutta mistä katseluaika pääasiallisesti on pois, ei ole pystytty osoittamaan. Kysymys vaikuttaa kieltämättä hiukan samanlaiselta kuin jos kysyttäisiin, mistä suurkaupungissa työskentelevä ja lähiössä asuva perheensä ottaa ajan, joka tarvitaan työmatkoihin. Maaseutuoloissahan työpaikka on kotona, aikaa matkoihin ei tarvita.

Dorrin mukaan (vrt. myös Gerbner & Gross, 1980) interaktiota televisio ja lapsi kuvataan useimmiten aivan kuin se toimisi sekä sosiaalisessa tyhjiössä että kulttuurityhjiössä. Hän unohtaa ne lukuisat tutkimukset (esim. Comstock et al., 1978), joissa televisio käsitetään vain yhdeksi sosialisatiotekijäksi monien muiden rinnalla lapsen elämässä.

Jotta vaikutukset, joita televisiolla on lapsikatselijaan, painottuisivat positiivisiin vaikutuksiin ja jotta olisi mahdollista rajoittaa negatiivisia vaikutuksia, on kirjassa myös ohjeita kasvattajille. Kasvattajan on katseltava yhdessä lapsen kanssa. Hänen on myös kommentoitava katseltavaa ohjelmaa ennen katselua, katselun aikana ja sen jälkeen. Avainasemassa on kiinnostuksen herättäminen. Lisäksi kanssakatselija voi kiinnittää lapsen huomion pois sopimattomasta tapahtumasta, yllyttää tarkkaavaisuutta suotaviin aineksiin, moralisoida ja kritisoida nähtyä. Eräs keskeinen keino on kehittää osaavia katselijoita eli jonkinlainen televisiokatselun opetus. Tämä oppiaine saisi sisältää runsaasti tietoutta siitä, miten filmejä ja televisio-ohjelmia sekä mainoksia käytännössä tehdään, miksi niitä tehdään ja mitkä ovat kunkin tekemiseen osallistuvan työryhmän motiivit ja tavoitteet. Tuotantoon vaikuttaminen, niin laajalla pohjalla kuin vain on mahdollista, on myös eräs keino, jonka Dorr mainitsee ohjeena huolestuneille kasvattajille.

Dorr sanoo yhteenvetonaan, että vaikka nykyään ollaan jo huomattavasti lähempänä tietämistä television ja lapsen

välisestä interaktiosta, puuttuu tästä palapelistä vielä useita palasia.

Ottaessani kirjan ensimmäistä kertaa käteeni, minusta tuntui tarpeettomalta, että alalla enää kirjoitetaan tämän kaltaista yhteenvetoa tehdystä tutkimustöinnasta. Kirja kuitenkin puolustaa paikkaansa kirjailijan tuoreen, objektiivisen ja laaja-alaisen otteen vuoksi. Jossain määrin Dorrin "ulkopuolinen ote" aiheuttaa sen, että hän pyrkii käsittelemään kaiken ja ajautuu siksi pakostakin hyvin pinnallisiin ja ylimalkaisiin selostuksiin. Kirjan toista keskeistä käsitettä, käsitettä lapsi, ei rajata tai määritellä. Siksi, puhuttaessa eri ikäisten lasten kyvystä ymmärtää näkemäänsä tai vaikutusten erilaisuudesta eri ikäisiin, päädytään usein peruspsyöreeän lopputulokseen: nuoremmat reagoivat eri tavalla kuin vanhemmat lapset. Tällaisten yleistysten johdosta kirjasta puuttuu eksakti tieteellinen ote. Tämä lienee eräs kirjan tarkoituksista ja aiheuttaa sen, että kirja soveltuu laajoille lukijapiireille, vanhemmille ja kasvattajille sekä muille asiasta kiinnostuneille käytännön työssä toimiville. Televisiotutkimuksiin ennestään perehtyneelle kirja ei anna mitään uutta.

Vappu Viemerö

Kirjallisuus

- COMSTOCK, G., CHAFFEE, S., KATZMAN, N., McCOMBS, M. & ROBERTS, D. Television and Human Behavior. New York, Columbia University Press, 1978.
- DORR, A. When I was a Child, I Thought as a Child. Teoksessa: S.B. WHITNEY & R.P. ABELES (ed.). Television and Social Behavior: Beyond Violence and Children. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 1980.
- DORR, A & KOVARIC, P. Some of the People, Some of the Time - But Which People? Televised Violence and its Effects. Teoksessa: E.L. PALMER & A. DORR (ed.). Children and the Faces of Television - Teaching, Violence, Selling. New York, Academic Press, 1980.
- EYSENCK, H.J. & NIAS, D.K.B. Sex, Violence and the Media. London, Granada, 1980.

- FREEDMAN, J.L. Effects of Television Violence on Aggressiveness. Psychological Bulletin 96(1984), 227-246.
- GERBNER, G & GROSS, L. The Violent Face of Television and its Lessons. Teoksessa: E.L. PALMER & A. DORR (ed.). Children and the Faces of Television - Teaching, Violence, Selling. New York, Academic Press, 1980.
- GUNTER, B. Do Aggressive People Prefer Violent Television? Bulletin of the British Psychological Society 36(1983), 166-168.
- HIMMELWEIT, H.T., OPPENHEIM, A.N. & VINCE, P. Television and the Child. London, Oxford University Press, 1958.
- HUESMANN, L.R. & ERON, L.D. (ed.). Television and the Aggressive Child: A Cross-National Comparison. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1986.
- LEFKOWITZ, M.M., ERON, L.D., WALTER, L.O. & HUESMANN, L.R. Television Violence and Child Aggression: A Followup Study. Teoksessa: G.A. COMSTOCK & E.A. RUBINSTEIN (ed.). Television and Social Behavior: Vol. 3. Television and Adolescent Aggressiveness. Washington, DC, U.S. Government Printing Office, 1972.
- LEIFER, A.D. & ROBERTS, D.F. Children's Responses to Television Violence. Teoksessa: J.P. MURRAY, E.A. RUBINSTEIN & G.A. COMSTOCK (ed.). Television and Social Behavior: Vol. 2. Television and Social Learning. Washington, DC, U.S. Government Printing Office, 1972.
- McQUAIL, D. Masskommunikationsteori. Malmö: Liber förlag, 1984.
- MILAVSKY, J.R., KESSLER, R.C., STIPP, H.H. & RUBENS, W.S. Television and Aggression: A Panel Study. New York, Academic Press, 1982.
- MORGAN, M.J. & GROSS, L. Television and Educational Achievement and Aspiration. Teoksessa: D. PEARL, L. BOUTHILET & J. LAZAR (ed.). Television and Behavior, 2. Technical Reviews. Rockville, Maryland, National Institute of Mental Health, 1982.
- NOBLE, G. Children in front of the Small Screen. Beverly Hills, CA, Sage, 1975.
- ROOT, J. Open the Box. London, Comedia, 1986.

SALOMON, G. Television Watching and Mental Effort: A Social Psychological View. Teoksessa: J. BRYANT & R.D. ANDERSON (ed.). Children's Understanding of Television: Research on Attention and Comprehension. New York, Academic Press, 1983.

SALOMON, G. Television Is "Easy" and Print Is "Tough": The Differential Investment of Mental Effort in Learning as a Function of Perceptions and Attributions. Journal of Educational Psychology 76(1984), 647-658.

SCHRAMM, W., LYLE, J. & PARKER, E.B. Television in the Lives of our Children. Stanford, CA, Stanford University Press, 1961.

TV:n lajityypit ja tyyppittömät lajit

ROSE, Brian G. (ed.). TV Genres. A Handbook and Reference Guide. Westport, Greenwood Press, 1985. 462 s.

Lajityypin, genren, käsite on osoittautunut hyödylliseksi populaarikulttuurin tutkimuksessa. Elokuvan, television, populaarikirjallisuuden jne. lajityypithän eivät ole vain tutkijan luokittelun ja erittelyn kategorioita, vaan myös ja ennen muuta "reaalikategorioita", kulttuurin tuotannon ja kulutuksen vuorovaikutuksessa kehittyneitä, ja tuota tuotantoinstituutioiden ja yleisön tarpeiden, pyrkimysten ja vaatimusten välistä vuorovaikutusta ilmaisevia ja kiteyttäviä muotoja. Kukin lajityyppi tarjoaa omat puitteensa, oman temaattisen ja draamaattisen maailmansa, emotionaaliseksi muunnettujen sosiaalisten ristiriitojen käsittelylle. Lajityypin käsitettä on ehkä laajimmin ja hedelmällisimmin hyödynnetty elokuvatutkimuksessa, televisiotutkimuksessa toistaiseksi vähemmän. Amerikkalainen TV Genres -käsikirja on ilmeisestikin syntynyt todelliseen tarpeeseen ja herättää siis suuria odotuksia.

Johdantoartikkelin lisäksi kirja pitää sisällään 19 artikkelia, joista kussakin esitetään historiallisen katsauksen ja lyhyen temaattisen tarkastelun lisäksi yleensä suppeahko bibliografinen katsaus sekä "videografia", luettelo keskeisiksi arvioiduista ohjelmista, niiden lähetysajoista ja tähtiesiintyjistä. Käsitellyt ohjelmatyypit ovat: poliisisarja, etsiväsarja, televisiowestern, lääkärimelodraama, tieteis- ja fantasiasarjat, tilannekomedia, saippuaopera, amerikkalainen pitkä televisioelokuva, "dokudraama", televisiouutiset, televisiodokumentaari, urheiluohjelmat, kilpailuohjelmat, varieteiohjelmat, "talk show", lastenohjelmat, kasvatus- ja kulttuuriohjelmat, televisio-kirkko ja televisio-mainokset. Tämä luettelo jo viittaa erääseen kirjan ongelmaan: sen artikkeleilla on pyritty kattamaan koko amerikkalaisen televisioinstituution ohjelmakirjo, varsinaisten selkeämpirajaisten lajityyppien lisäksi myös muut, diffuusimmat ohjelmakategoriat, ja tuon kirjon jäsentämiseksi on omaksumtu lähinnä käsillä oleva, eli tuon instituution oma, tapa luokitella ohjelmia. Ongelma ei ole vain käsitteellinen vaan heijastuu myös sisällössä, sillä mitä yleisempien otsikoiden alle ja mitä monimuotoisempiin ohjelmaluokkiin kirjassa siirrytään, sitä enemmän on artikkeleilla taipumus tyytyä lähinnä ohjelmien ja juontajapersoonallisuuksien kronologisointiin ja katsojalukujen luetteluun.

Kun kirjan aiheena on amerikkalainen televisioinstituutio ja sen kirjoittajat sijoittuvat lähinnä amerikkalaiseen tutkimusperinteeseen, on ehkä ymmärrettävää että näkökulmakin helposti rajoittuu siihen mikä tuon instituution itsensä kannalta näyttää olennaiselta. Tämän näkökulman omaksuminen, ja ilmeinen huolellisuus historiallisten tosiasioiden keruussa, tekee tietysti kirjasta omalla tavallaan käyttökelpoisen hakuteoksen. Ja vaikka viimeaikaisesta eurooppalaisesta televisiotutkimuksesta tuttua analyttisempää ja kriittisempää otetta kaipaa - samoin kuin eurooppalaisia lähteitä bibliografisesta osastosta - löytyy kirjasta joitakin kiintoisia havaintoja jatkopohdiskelun pohjaksi.

Näihin kuuluu mm. kirjan toimittajan Rosen huomio siitä miten television tekniset ja tuotantotaloudelliset ehdot